

ISSN 1304-8120 | e-ISSN 2149-2786

Araştırma Makalesi * Research Article

Türkçede Az-/Yaz- Fiili ve Türevleri

Verb Az-/Yaz- in Turkish and Its Derivatives

Sunay DENİZ

Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

sddeniz1@gmail.com

Orcid ID: 0000-0001-8169-4806

Öz: Türkçede yaz- fiili “günah işlemek, hata etmek, yanılmak, suç işlemek” anlamında Eski Türkçe metinlerden itibaren kullanılan bir sözcüktür. İlk yazılı metinlerde sadece “yazın-“ ve “yazukla-“ biçimi bulunan sözcük, Uygurca metinlerde yapım ekleriyle genişletilmiş farklı şekilleriyle kullanım sahasını biraz daha genişletmiştir. Özellikle tarihi lehçelerimizden Karahanlı Türkçesi ve Harezmi Türkçesi metinlerinde “yaz-, yazuk, yazım, az-, azmışrak, azğan, azğanrak, azıtğan, azğır, azğucu, azıt-, yazuk kıl-, yazuk yüdüglü, yazukluğ bol-, yazuksuz, yazuklarını yarlıka-, yazukka uğramadaçı, yazım kılmağı” gibi pek çok biçimiyle isim, sıfat-fiil, isim - fiil, birleşik fiil gibi yapılarda oldukça işlek bir biçimde kullanılmıştır. Bugün Türkiye Türkçesi yazı dilinde yaz- köküne dayanan “yazık” ve “yazıksız” biçimlerinin kullanılmasına karşın bu kökün bir başka biçimi olan “az-” kökünün ve türevlerinin daha çok kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada, ilk yazılı metinlerden bu yana “az- / yaz-” fiilinin anlamı, türevleri ve birleşik yapılardaki şekilleri araştırılmıştır. Bunun için tüm tarihi lehçe sözlükleri ve ilgili metinler taranmış, taranan metinlerden örnek cümleler alınarak fiilin tarihi seyri incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: yaz-, az-, türetme, söz varlığı.

Abstract: In Turkish, the verb yaz- is a word that has been used since the Old Turkish texts in the sense of "to sin, to make a mistake, to err, to commit a crime". In the first written texts, only the form of "yaz-" and "yazukla-" was found, but in the Uyghur texts, its usage area has been expanded a little more with its different forms expanded with affixes. Especially in the texts of Karakhanid Turkish and Khwarezm Turkish, which are among our historical dialects, “yaz-, yazuk, yazım, az-, azmışrak, azğan, azğanrak, azıtğan, azğır, azğucu, azıt-, yazuk kıl-, yazuk yüdüglü, yazukluğ bol-, yazuksuz, yazuklarını yarlıka-, yazukka ugramadaçı, yazım kılmağı” with its many forms such as it has been used quite extensively in structures such as noun, adjective-verb, noun-verb, compound verb. Although the forms of "yazık" and "yazıksız" based on the root of yaz- are used in Turkey Turkish today, it is seen that the root of "az-", which is another form of this root, and its derivatives are mostly used. In this study, the meaning of the verb "az- / yaz-", its derivatives and its forms in compound structures have been investigated since the first written texts. For this, all historical dialect dictionaries and related texts were scanned, and the historical course of the verb was tried to be examined by taking sample sentences from the scanned texts.

Keywords: yaz-, az-, derivation, vocabulary.

GİRİŞ

Türkçede, Eski Türkçeden itibaren kullanılan anlamları aynı olan “yaz-” ve “az-” şeklinde iki fiil bulunmaktadır. “Yaz-” için sözlüklerde “yanılmak, hata yapmak, şaşırarak, günah, suç işlemek, karşı gelmek (Bayat, Aliyeva Çınar, 2020:256; Bayat, 2020:517; Caferoğlu, 1993:190); “az-” için ise “azmak,

Geliş Tarihi:19.07.2023

Kabul Tarihi:27.12.2023

Yayın Tarihi:31.12.2023

Atıf: Deniz, S. (2023). Türkçede az-/yaz- fiili ve türevleri. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20(3), 1248-1258. Doi: 10.33437/ksusbd.1329883

şaşırmak, yoldan çıkmak, yanılmak, günah işlemek, sapmak" (Caferoğlu, 1993:19; Bayat, Aliyeva Çınar, 2020:36; Bayat, 2020:47) anlamları verilmiştir. Farklı iki sözcük gibi görünen bu fiillerin anlamlarına bakıldığında aynı kavram alanını ifade eden bir fiilin ses bakımından farklı iki biçimi olduğu anlaşılmaktadır. "Türkçede Artzamanlı Sözvarlığı Boyutuyla: 'Yazuk / Yazık' Kelimesi ve Soydaşları Üzerine" adlı çalışmasında Adem Aydemir yazık kelimesinin şifresini çözmeye çalışacağını, bunun için 'az-' kelimesi ve türevleri çevresinde meydana gelen dallanmalara öncelikle bakılması gerektiğini, çünkü 'yazık' kelimesinin bu aileye mensup olduğunu (Aydemir, 2012: 129-155) ifade eder.

Yaz- fiili, az- fiilinden gelir ve yaz- fiilinin başındaki "y" ünsüzü, sözcük başında görülen bir türemedir. Nitekim "yaz-" fiilinin başında bulunan "y" sesi, bu fiile "az-" fiilinden farklı bir anlam kazandırmamaktadır. A.V. Gabain, başta y türemesi olayı için; amrak = y(ı)mrak 'sevgili'; idiz = yitiz "yüksek"; am = yam "ilaç"; il - = yil - "iliştirmek, asmak"; ıgla- = yıgla- "ağlamak"; inçkâ = yinçkâ "ince"; ıra- = yıra- "kaçmak"; iriñ = yiriñ "irin"; ır = yır "müzik, şarkı"; ir = yir "kuzey"; ig = yig "hastalık" (Gabain, 1988: 39) örneklerini sıralar. Sertan Alibekiroğlu y ünsüzünün özelliklerini göz önüne alarak, "Eski Türkçede sözcük başlatabilen altı ünsüz sestten biri olan, gerçekte tam bir ünsüz sayılmayan ve yarı ünlü özelliği taşıyan y'nin, Türkçenin hem tarihi hem de günümüz lehçelerinde ön seste 'd-, c-, ç-, ş-, s-, t-, n-, ñ-, k-' seslerine değiştiği, sözcük önünde düştüğü (y- > φ-) ya da türediği (φ > y-) görülür. Bu ünsüzün tonluluk tonsuzluk bakımından çok çeşitli ünsüzlere değişmesi ile türeme veya düşmesi, onun yerinin tam olarak belirli olmadığını gösterir" (Alibekiroğlu, 2013:685-710) demektedir. Veysi Sevinçli ise "Türk yazı dilinin farklı dönemleri ve diğer Türk lehçeleri arasında da bu sesin değişik şekillerine rastlamak mümkündür. Bu ses türemesi başta, ortada ve sonda olmak üzere üç şekilde karşımıza çıkar" açıklamasını yapar ve eki > (y)eki "iki", eski > (y)eski, eñ > (y)eñ "en" (Kz. T.) (Sevinçli, 2017:185-191) örneklerini verir. Türker Barış Bulduk da bu ses için "y fonemi yarı ünlü bir fonemdir. Dolayısıyla kelime başında kullanıldığında kelimeye sonradan mı eklendiği yoksa söz konusu kelimedeki, kelimenin ilk ortaya çıkışından bu yana mı var olduğu ortaya konulmalıdır." (Bulduk,2018:944-991) diyerek baştaki y sesinin türeme mi, yoksa ses düşmesi mi olduğu konusunun iyice araştırılması gerektiğine işaret eder. Türkçede eskiden beri bilinen başta "y" türemesi ve sözcüklerin anlamları göz önüne alınırsa yaz- fiilinin başındaki "y" ünsüzünün türeme olduğu ve herhangi bir anlam ayırt edici özelliğinin olmadığı açıktır. Aynı fiil, baştaki 'y' türemesinden dolayı ses yapısı olarak farklı fiiller gibi görünmektedir.

Etimoloji sözlüklerinde fiilin **az-** (EDPT:279;KBS:49), **azgın** (EDPT:283;KBS:50), **azılı** (KBS:50), **azıt-** (EDPT:281), **azguruş** (EDPT:283), **azğan** (EDPT:283), **azgır** (EDPT:283), **azıl-** (EDPT:287), **yaz-** (EDPT:983;KBS:903), **yazık** (EDPT:985;KBS:905), **yazın-** (EDPT:988), **yazınç** (EDPT:988), **yazınçsız** (EDPT:988), **yazukla-** (EDPT:986), **yazukluğ** (EDPT:986), **yazuksuz** (EDPT:986) gibi şekilleri vardır ve bu sözcüklere genel olarak "azmış, günahkar, günahsız, günah, yoldan çıkan, azan" anlamları verilmiştir.

Orhun Abidelerinde "yaz-" fiilinin türevlerinden sadece "yazın-" ve "yazuğla-" şekilleri yer alırken, Uygurca metinlerde hem "yaz-" hem de "az-" biçimleri yaygın olarak görülmektedir. Doğan Aksan da; "Orhun yazıtları döneminde Türkçede yaz- kökü olmadan yazın- çatısının bulunmasına olanak yoktur. Öte yandan yazukla- varken yazuk'un bulunmaması da olanaksızdır." diyerek sözcüğün Orhun Yazıtlarının yazıldığı dönemde de metinlerde geçmese bile mevcut olduğunu belirtir. Ayrıca bu sözcüğün, Uygur metinlerinde, Kazan, Altay, Teleüt lehçelerinde aynı anlamda saptandığını ifade eder. (Aksan, 2000:40)

Tarihi lehçelerimizden Karahanlı Türkçesi ve Harezmi Türkçesi metinlerinde ise pek çok türeviyle oldukça işlek olan "yaz- / az-" fiiline ilgili sözlüklerde şu anlamlar verilmektedir:

Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü'nde **yaz-** fiili ve türevlerinin anlamları şöyle açıklanmıştır:

yazmak:1. Hata etmek, günah işlemek, yanılmak, karşı gelmek.(EUTS:190).

yazuğ / yazuk: Günah, suç, hata, kusur.(EUTS:190).

yazınç: Yazuk, günah.(EUTS:190).

yazınçsız: Günahsız, yazuksuz.(EUTS:190).

yazınmak: Günah işlemek, karşı gelmek, itaatsizlik etmek, yanılmak.(EUTS:190).

yazuğluğ: Kusurlu, günahkar, suçlu.(EUTS:190).

yazuksuz: Günahsız, suçsuz, kusursuz.(EUTS:190).

azmak: Azmak, şaşırarak, yoldan çıkmak.(EUTS:19).

azağ: Yanlış yola sapmış.(EUTS:19).

azgürmak: Yanlış yola götürmek, azdırmak, saptırmak.(EUTS:19).

azıtmak: Azıtmak, karıştırmak, karmakarışık bir hale getirmek, düzensiz hale koymak, intizamı bozmak (EUTS:19) anlamları verilmiştir.

Eski Türkçe Sözlük'te bunlardan farklı olarak:

azmış: (Din) yolundan sapmış, yolunu kaybetmiş.(ETS:36).

azu: Yanlış, sürçme, yanlışlık, günah.(ETS:36).

yaz-:1. Hata etmek, günah işlemek, yanılmak; 2. Yazmak.(ETS:256).

yaz- yangıl- (birlikte) yanılmak, günah işlemek.(ETS:256).

yazuqla-: Günah eylemek, kabahat işlemek.(ETS:257).

yazuqlat-: Cinayete sürüklemek (ETS:257) şekil ve anlamları vardır.

Karahanlı Türkçesi Sözlüğü'nde ise fiilin daha farklı türevlerini görmek mümkündür:

az-: Şaşmak, azmak, yoldan çıkmak. "ol yol **azdı**" DLT, C I, 173-10, "aya yolda **azmış** başı teziginük" KB 3089.(KTS:83).

azmışrak: En çok sapmış, daha çok sapmış, daha sapık. "kim ol **azmışrak** anıñdın kim udu bardı öz tiläkiñä TİEM 73 284r/6".(KTS:83).

azğan: Gaddar, vefasız "tanmaz biziñ bälgülärimizkä mägär tegmä **azğan** nū-sipās kişi TİEM 73 301v/6".(KTS:83).

azğanrak: Sapıtılmış, yoldan çıkmış, daha sapık. "yana tansa silär añar kim **azğanrak** anıñdın ol hiläfiçindä irak TİEM 73 352r/3".(KTS:83).

azmak: Azma, sapıklık. "azmak irak" RKT 26/80a1.(KTS:83).

azak: Yolunu şaşırarak, nereden geldiği belli olmayan baştan savan "azak yat baz erse ayıtgu kerek KB 2534".(KTS:84).

azaklık: Kaybolmak, zayi olmak, yanılmak, sehv etmek, unutmak, hayrette kalmak, kaybetmek, gizlenmek, sapmak, doğru yolu bulamamak, azmak "yalğanka tuttuımız aydımız indürmedi tañrı narsädin ärmäz silär mägär **azaklık** içre uluğ TİEM 73 416r/4".(KTS:84).

azdur-: Şaşırtmak, azdırmak, yoldan çıkarmak "azdurur sän anıñ birlä kimni tiläsäsä sän yolğa köndürür sän kimni tiläsäsä sän TİEM 73 126r/7".(KTS:84).

azdurğu: Saptırmak, sapmış bulmak, sapık olarak görmek "oğur ärdi özi tapa munda öñdün kılur tañrıka tănäşiglär **azdurğu** üçün anıñ yolındın TİEM 73 335v/8".(KTS:84).

azgır: Azgın, azılı, azaba götürücü husus, azabı gerektirici "adığlayu **azgır** kutuz teg öçi KB 2311".(KTS:84).

azğuçı: Kaybolan, zayi olan, yanılan, sapan, doğru yolu bulamayan, azan "aydılar iğimizä yeñdi uttı biziñ üzä bäd-bahtlıkimiz ärdimiz yoldın **azğuçılar** TİEM 73 253r/8".(KTS:84).

azğunrak: Daha şaşkın, daha azgın "anlar tururlar yawuzrak **azğunrak** köni yoldın TİEM 73 88r/2".(KTS:85).

azğunluk: Şaşkınlık, azınlık "tağı haqıqät üzä ärdilär mundın aşnu **azğunluk** içindä açuğ TİEM 73 54r/4".(KTS:85).

azıl-: Yanılmak “yıraç turğu yumşak tip **azılmağı** AH 216”.(KTS:85).

azıt-: Şaşırtmak, azdırmak, yoldan çıkarmak “ol anar yol **azıttı** DLT, CI, 208-21”.(KTS:85).

azıtğan: Batıla sapan “ol kün adağın bolur kıyâmet, ol kün ziyan kıılır **azıtğanlar** RKT 36/104a1”.(KTS:85).

azıtığılı: Azan, azıtan “sizler ol kim tapnur sizler, ermez siz anıñ üze **azıtığılılar** RKT 34/42b2”.(KTS:85).

azıtur-: Saptırmak, yoldan çıkartmak “aydı biz çinoç sinadımız bođunuñni sendä öñdün yolda **azıturdı** sâmiri TİEM 73 232v/2”.(KTS:85).

azuğ: Azmış, yolunu şaşırmış “**azuğlar** yolındın kiterdi mini KB 385”.(KTS:87).

yazım: Şaşma, yanılma, yoldan çıkma.(KTS:980).

yaztur-: Yanılmak “ol anı okta **yazturdı** DLT, C.III,95-9”.(KTS:980).

yazuğ / hañâ: Günah, suç “kim kim kaçğansa **yazuğni hañanı** azu yana atsa anı bizârlıqqa RKT 26/76a2”.(KTS:980).

yazuğsın-: İsyân etmek “ol anıñ birle **yazuğsındılar** tãñdin kaçâr ârdilâr TİEM 73 8r/2” (KTS:982).

Sözlükte bilhassa aynı zamanda bir dinî terim olarak bu dönemde Esmâ-i Hüsnâ’dan Arapça Eş-Şefî, El-Gafûr, Et-Tevvâb gibi isimlerin Türkçe karşılığı olan “yazuğ” sözcüğünün ve bazı türevlerinin birleşik fiil gruplarında, isim tamlamalarında, sıfat tamlamalarında, sıfat-fiil gruplarında, isim-fiil gruplarında sıkça kullanıldığı görülmektedir.

yazım kıılmağı: Yanlış yapıma, şaşılma “törüsün tokusun **yazım kıılmağı** KB 2497”.(KTS:980).

yazuğ kaçrû bağışlayu qol: Şefaât etmek, kayırmak “kim **yazuğ kaçrû bağışlayu qolsa** ädgü bağışlayu qolmaq bolğay aña ülüş andın TİEM 73 68r/8”.(KTS:980).

yazuğ kaçrû kııl-: Affetmek, bağışlamak “korquñlar ol kündin tap bulmaz birâr öz birâr özdin härgiz nârsä bázârlänmäs andın **yazuğ kaçrû kıılmaq** TİEM 73 6v/2”.(KTS:980).

yazuğ kaçrû kıldaçı bol-: Destekçi olmak “yoğ anlarğa anda ağın dost yâ iş ärkliğı ap **yazuğ kaçrû kıldaçı bolğay** kim anlar korqarlar TİEM 73 99v/7”.(KTS:980).

yazuğ kaçrû qol-: Aracılık etmek, bağışlamak “ärklänmäğäylâr **yazuğ kaçrû qolmaqqa** mäğâr ol kişi kim tutmış bolsa Tañrı üskindä bıçığı ya’ni lâ ilaha illa’llâh temäk TİEM 73 228r/1”.(KTS:980).

yazuğ kaçrû kıldaçı: Dost (Allah) esma-i hüsnadan Et-Tevvâb “yoğ anar tañrıda ağın dost iş ärkliğı tağı **yazuğ kaçrû kıldaçı** TİEM 73 101v/4”.(KTS:981).

yazuğ kaçrû tilägüçi: Şefaâtçi (Allah), esma-i hüsnadan Eş-Şefî “yoğ silärkä anda ağın hiç küdezçi ap ymä **yazuğ kaçrû tilägüçi** TİEM 73 301r/8”.(KTS:981).

yazuğ keçürmek: Bağış, af “ayğıl tañrığa **yazuğ keçürmek yumkı** TİEM 73 338v/8”.(KTS:981).

yazuğ kıılmak: 1. Günah işlemek. 2. Suç işlemek “tağı kim kim örtsä anı hağıkat üzä **yazuğ kılgan** turur TİEM 73 37r/8”.(KTS:981).

yazuğ kılgan: Günahkar “boynağuluğ kıldıñız, erdiñiz **yazuğ kılgan** bodun RKT 36/106a3”.(KTS:981).

yazuğ kılığılı: Günahkar, büyük hata işleyen “yazuğluğ bolmas **yazuğ kılığılı** ağnağı yazuğı birlä TİEM 73 112r/8”.(KTS:981).

yazuğ kılığılı boğunlar: Günahkar kavimler “yandırulmas anıñ kıını kıatığılı **yazuğ kılığılı boğunlardın** TİEM 73 110r/8”.(KTS:981).

yazuk örtmek: Günahı bağışlamak “*ägär yıgılsalar yuğalsalar bütünlükün tañrı yazuk örtgän yarlıkağan ol TIEM 73 23r/2*”.(KTS:981).

yazuk örtügli: Bağışlayan, affedici esma-i hüsnadan El-Gafür “*itā yazuk örtügli ididin TIEM 73 350r/6*”.(KTS:981).

yazuk örtüglilärdä yegräki: Bağışlayanların en iyisi olan Allah, esma-i hüsnadan El-Gafür “*örtgil biziñ yazukımnıñ yarlıkağıl bizni sän yazuk örtüglilärdä yegräki TIEM 73 126r/9*”.(KTS:981).

yazuk tökmek: Günahlardan arınmak “*yeñlär andın näçük qayuda tiläsä silär tağı aytıñlar yazukımnıñ tökä bergil tep TIEM 73 127r/9*”(KTS:981).

yazuk yaraştırmaq: Haktan meyletmek, zulmetmek “*kim qorqsa tutturmışındıñışmağazu yazuk yaraştursa olar ara yazuk yoğ anıñ üzä TIEM 73 21r/8*”.(KTS:981).

yazuk yarlıkağılı: Çok bağışlayıcı, mağfireti bol olan esma-i hüsnadan El-Gafur “*yazuk yarlıkağılı tävbä bazarlägli katıg kınlıg artuqluk idisi TIEM 73 341v/6*”.(KTS:981).

yazuk yüdmek: Günaha girmek “*ägär şükr ötäsä silär taplar silärni yazuk yüdmäs hiç yazuk yüdügli ağın kişi yükini TIEM 73 335v/4*”.(KTS:981).

yazuk yüdügli: Günahkar, günaha giren, günah sahibi olan “*ägär şükr ötäsä silär taplar silärni yazuk yüdmäs hiç yazuk yüdügli ağın kişi yükini TIEM 73 335v/4*”.(KTS:981).

yazuk yükü: Günah yükü, günah, vebal “*her-äyine olm kötrür kıyāmet küñinde yazuk yükini RKT 31/69b10*”.(KTS:982).

yazukdın bizär kılmak: Günahattan uzak durmak “*yazukdın bizär kılmaz män özümni TIEM 73 177v/8*”.(KTS:982).

yazukqa tüşmek: Sıkıntıya düşmek, günah işlemek, günaha girmek “*ägär sözüñüzlärni tutsa üküş iş içindä yazukqa tüşär silär TIEM 73379r/4*”.(KTS:982).

yazukqa uğramadaçı: Günaha istekle yönelen “*kim muğadsa açlık içindä uğramadaçı yazukqa bütünlükün tañrı yazuk örtgän yarlıkağan TIEM 73 80r/4*”.(KTS:982).

yazuklarını yarlıkamak: Günahlarını bağışlamak “*tağı kim yarlıkayur yazuklarını mäğär tañrı TIEM 73 51r/1*”.(KTS:982).

yazuklarını yarlıkayu tilämek: Günahlarını bağışlamasını istemek “*tağı anlar kim ol vaqtın kim kıldılar körksüz işni yā küç kıldılar özlärinä ağdılar tañrını tağı yarlıkayu tilädilär yazuklarını TIEM 73 51r/1*”.(KTS:982).

yazukluğ boğunlar: Günahkar kavimler “*andağok yanut berür miz yazukluğ boğunlarğa TIEM 73 154r/7*”.(KTS:982).

yazukluğ ya’ni kâfir: Günahkar, kafir “*çıkarısa yarağlıgını yoğ yoğun kılsa yarağsızını näçämä tilämäsä yazukluğlar ya’ni kâfirlär TIEM 73 132r/5*”.(KTS:982).

yazukluğlar soñı: Günahkarların akıbeti “*ayğıl yorıñlar yär içindä bağıñlar nätäg ärdi yazukluğlar soñı TIEM 73 278r/7*”.(KTS:982).

yazukluğlar yemi: Günahkarların cehennemdeki yiyeceğı (zakkum ağacı) “*yazukluğlar yemi turur TIEM 73 364r/4*”.(KTS:982).

yazukluğ bolmak: Yanılmak, hata yapmak “*yazukluğ bolur işte buşsa kişi KB 324*” (KTS:982) biçimlerinde oldukça yaygın bir kullanım sahasına sahiptir.

Dîvânu Lugâti’t-Türk’te yukarıda verilen anlamlarda **az-** (DLT:567), **azak** (DLT:567), **azıl-** (DLT:568), **azıt-** (DLT:568), **azıtgan** (DLT:568), **azuk** (DLT:568), **azuk munuk** (DLT:568), **yaz-** (DLT:962), **yāzuk~yazuk** (DLT:964), **yazukla-** (DLT:964), **yazuklug** (DLT:964), **yazuksuz** (DLT:964) şekilleri vardır.

Bu şekillerin dışında Harezmi - Altınordu Türkçesi Sözlüğü'nde:

azgın: Azmış, azgın, doğru yoldan çıkmış.(HATS:69).

azgür-: Azdırmak, hak yoldan çıkarmak.(HATS:70).

azıglıg: Azmış, azılı, doğru (din) yolundan sapmış olan.(HATS:70).

yazgan: Günahkar, asi, itaatsiz.(HATS:674).

yazık bağışla-: Kusur affetmek, suç bağışlamak.(HATS:674).

yazmış: Hata, günah.(HATS:675).

yazuk bol-: Günaha girmek, suçlu olmak.(HATS:675).

yazuk içinde haddin geçmek: Çok günah işleme.(HATS:675).

yazuk kazgan-: Günah kazanmak, günaha girmek.(HATS:675).

yazuk kemiş-: Günahları affetmek, bağışlamak.(HATS:675).

yazuk kötür-: Günah yüklenmek, günah taşımak.(HATS:675).

yazuk üze peyvestelik kııl-: Günah işlemeye devam etmek, günaha ısrar etmek.(HATS:675).

yazuk yanutı: Günahın cezası.(HATS:675).

yazuk yap-: Günaha girmek, suç işlemek.(HATS:675).

yazuk yükle-: Günah yüklenmek, günah taşımak.(HATS:675).

yazukğa nispet kıılmak: Günaha sürüklenme, günaha sokma.(HATS:675).

yazukla-: Suçu sebebiyle birini yakalamak.(HATS:675).

yazuklu: Günahkar, suçlu.(HATS:675).

yazukluğlık: Suçluluk.(HATS:675).

yazuksız bol-: Günahsız olmak, günah işlememek, masum olmak (HATS:675) biçim ve anlamları yer alır.

Kıpçak Türkçesi'nde ise farklı olarak:

azgan: Kafir, sapık.(Kıp.TS:19).

azıl-: Azılmak, azgın hale gelmek (Kıp.TS:20) gibi türevleri kullanılır.

Bunların dışında Doğu ve Batı Türkçesi Kur'an Tercüme Sözlüğü'nde aynı veya benzer anlamlarda: **azaklık** (DBKTS:96), **azğuç** (DBKTS:97), **azğuçı** (DBKTS:97), **azıkgılı** (DBKTS:98), **azgın işlü** (DBKTS:97), **azgın ol-** (DBKTS:97), **azgünlığa okı-** (DBKTS:97), **azgünlığa okıyıcı** (DBKTS:97), **azgünlük eyle-** (DBKTS:97), **azık-** (DBKTS:98), **azış-** (DBKTS:98), **azışdur-** (DBKTS:98), **azmaklık** (DBKTS:99); **yazgan** (DBKTS:867), **yazuk bağışla-** (DBKTS:868), **yazuk et-** (DBKTS:868), **yazuk eyle-** (DBKTS:868), **yazuk eyleyici** (DBKTS:868), **yazuk gider-** (DBKTS:868), **yazuk giderici** (DBKTS:868), **yazuk kötür-** (DBKTS:868), **yazuk içinde haddin geçmek** (DBKTS:868), **yazuk iş** (DBKTS:868), **yazuk işle-** (DBKTS:868), **yazuk işleyici** (DBKTS:868), **yazuk keçrü kol-** (DBKTS:868), **yazuk kemiş-** (DBKTS:868); **yazuk müzd bitişi** (DBKTS:868), **yazuk ol-** (DBKTS:868), **yazuk üzre dur-** (DBKTS:869), **yazuk yaraştır-** (DBKTS:869), **yazukdın arın-**(DBKTS:869); **yazukdın dönici** (DBKTS:869); **yazukğa nispet kıılmak** (DBKTS:869) şekilleri görülür.

Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü'nde de **azdurıcı** (EATS:78), **azgunırak** (EATS:78), **azgürişmak** (EATS:78), **azulu** (EATS:78) gibi türevleri olan sözcüğün Çağatay Türkçesi döneminde farklı olarak **azğaş-** (ÇTS:83), **azık-** (ÇTS:83), **azmaş-** (ÇTS:85), **yazulu** (ÇTS:1244), **yazululuk** (ÇTS:1244), **yazulusız** (ÇTS:1244) gibi biçimleri yer almaktadır.

Codex Cumanicus'ta Divan'daki şekillerin dışında;

azaş-: Yolunu şaşırarak, yolunu kaybetmek.(CC:560).

yazuhtan peşman bolmak: Günahlarından dolayı pişman olmak.(CC:535).

yazuk ayt-: Günahları itiraf etmek.(CC:535).

yazuk için yuvık kötürmek: Günahlar için tövbe etmek.(CC:535).

yazuklamış günahkar(CC:535); **yazık ét-** günah işlemek (CC:707); **kéçer çaklı yazık** bağışlanabilir, küçük günah.(CC:707).

yazıksızlık: Günahsızlık, suçsuzluk.(CC:708).

yazuklu: Günahkar, suçlu(CC:709) biçimindedir.

Derleme Sözlüğü'nde **azdırmak/azdırmağ** (DS:437), **azıtmak/azıtmah** (DS:437), **azgun** (DS:438), **azmak/azmah** (DS:441) biçimleri bulunan sözcüğün y'li biçimlerine rastlanmamıştır. Türkçe Sözlük'te sözcük yine **azdırılma** (TS:166), **azdırılmak** (TS:166), **azdırma** (TS:166), **azdırmak** (TS:166), **azgın** (TS:167), **azgınlaşma** (TS:167), **azgınlaşmak** (TS:167), **azgınlık** (TS:167), **azışma** (TS:167), **azışmak** (TS:167), **azıştırma** (TS:167), **azıştırmak** (TS:167), **azıtılma** (TS:167), **azıtılmak** (TS:167), **azıtma** (TS:167), **azıtmak** (TS:167), **azmak** (TS:167), **yazık** (TS:2154), **yazıksız** (TS:2155) şekillerinde devam eder. Sözcüğü farklı bir yönü ile ele alan Şinasi Tekin bu sözcükle ilgili "“hata etmek, günah işlemek” mânâsındaki yaz- ise Türkçenin ilk döneminden başlamak üzere günümüze kadar gelir fakat bizde yani Anadolu'da bugün iki yerde sıkışıp kalmıştır diyerek 'günah anlamındaki yazık ve düşe yaz-, otura yaz- gibi ana fiilin eyleminin 'az kalsın vuku bulacağını' ifade eden bir 'tasrihi yardımcı fiil' olarak kullanılmaktadır." (Tekin,2001:64) der.

Orhun Abideleri ve Eski Türk Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi'nde "*Bilmedikün için bizinge yangıduğun yazınduğun için kağanı ölti./İgideyin tiyin sakınıp budun yazukla...biriye Tabgaçda atı küsi yok boldı.*"(Bilmediği için, bize karşı yanlış hareket ettiği için kağanı öldü./Besleyeyim diye düşünüp..millet..suçla.. güneyde Çin'de adı sanı yok oldu) (Ergin, 2011:38-48; Şirin, 2016: 475-476).

Kişi atı bilig o azmazun tip yirçi yaratı yanılmazun tip bilgeg urtı. (Kişinin adı hikmettir bu. Yoldan çıkmasını diyip rehber tayin etti. Yanılmasını diyip hakim tayin etti.)(Orkun, 2019:286).

Ağı barım alkınsar uvatsar yazukka tüşä täginmägäy ertimiz. (Mal mülk para tükenirse, azalırsa şaşmamak gerekir.) (Hamilton, 2020: 34).

Maytrı burkantin azsarlar / yime yarlıkançsız biligin...-larığ münsüz yazuksuz /-ğ yapşurğuçılar..(Maytrı burkandan yanılıp ayrılırsalar/ merhametsizlikle yaratıkları günahsız...Yapıştıran(?)lar) (Tekin, 2019:131-132-153-243-255).

İçdin singarkı burkan nomındaqılarka taşdın singar ters azağ nomluğlarka yomkıka bilgülük için anın kergek ermez. (İçerdeki Buddha dinindekilere, dışarıdaki ters-sapık dinden olanlara, hepsine (kolay) malum olduğu için, bu yüzden soru sormaya gerek yoktur (Özönder, 1998:34-71).

Burkan kutın bulup yirçileyin azmışlarığ...(Burkan saadeti bulup azmışlara yol göstererek...)(Kaya, 2021:196).

Kutadgu Bilig'de;

könilikte azmış özüm ay uluğ, ayu birdiñ emdi könilik yoluğ (Arat, 2007: 537). Doğruluktan ayrılmış özüm ey ulu/Deyiverdin şimdi doğruluk yolunu (Çakan, 2022: 399).

küvez kör kereksiz ne köñli uluğ, küvezlik azıtur könilik yoluğ (Arat, 2007: 228). Bey gereksizce kibirli ve gönlü ulu olmamalı/Kibir doğru yolundan çıkarır insanı (Çakan, 2022:172).

ödürdi ağırdı kötürdi mini / azuğlar yolındın kiterdi mini (Arat, 2007: 53). Seçti, ayırdı ve yüceltti beni/Azmışların yolundan döndürdü beni (Çakan, 2022:49).

Tangrının yolından çın-oğ **azdılar**, azmak ırak / ol kim korksa **yazuğdın** sizdın / Bütünlükin zağkum yıgaçı **yazuğluğlar yemi** / Sen bizing erkligimiz sen **örte** bérgil **yazuğumuznı** / Tangrı **yazuğ örtgen** yarlıkağan ol. (Ata, 2004:18-768-769). (Tanrı'nın yolundan çıktılar / O kimse günahattan korksa / Şüphesiz günahkarların yiyeceği zakkum ağacıdır / Sen bizim sığınağımızsın, ört, bağışla günahlarımızı / Tanrı günahları örten, bağışlayandır.).

yazuğluğ kişining yazuğın keçür (Kusurlu adamın kusurunu affet) (Arat, 2006:67-94).

Kimerse Tangrığa **yazğan** bar erse tevbe kıling / Ey Âdem, meni nelük urar sen, kim **yazuğ kıl**sa anı urğu tedi / Uluğraqı Zeliha érdi, mening **yazuğluğlıkım yazuğsızlıkım** bêlgülüg bolmağunça çıkmaz-men / Ey Ebü Cehl körding mü kim Muhammed yol **azmamış** amma sên **azmış-sên** (Ata, 2019:55-147-172-365). (Tanrı'ya karşı günah işleyen tövbe etsin / Ey Âdem bana niçin söylüyorsun, kim günah işliyorsan ona söyle dedi. / Ulu Zeliha idi, benim günahım ve günahsızlığım belli olmadıkça çıkmam. / Ebu Cehl gördün mü ki Muhammed yoldan çıkmamış ama sen çıkmışsın.).

Eger ol neerseni tutar bolsañız, heç köni yoldın **azmağaysız** / Peyğambar 'aleyhi's-selâm aydı: Revâ bolmas, **yazuğ kılğan** men turur-men, sizlerni **yazuğsuz** neteg bolur? / Haq te'âlâ meni yarlıkadi, tęp. Ve eger şekki bolsa ol uluğ **yazuğluğ bolur** tęp aydı. / Haq tvt. ol kulnuñ cümle **yazuğlarını yarlıkar**, anadın tuğmış tęp **yazuğsuz bolur**, tęp aydı. (Eckmann, 2004:116-63-190-168). (Eğer o şeyi tutarsanız doğru yoldan şaşırılmazsınız. Peygamber dedi ki: Ben bile günahlıyım, sizler nasıl günahsız olursunuz? Bu uygun değil, Hak Teala beni affetti diyerek ve eğer şüphe olsa büyük günahdır dedi. Hak kulunun bütün günahlarını bağışlar, anadan doğmuş gibi günahsız olur dedi.).

Ġafillerğa hırs u emel **azdurur** / besâ baksa 'ömri inen kısacuk / tağı bolmadı mu kılıp tevbe rast / yunulsa başındın **yazuğlar** arı (Gafilleri hırs ve emel azdırır. Defalarca baksa da ömrü çok kısacıktır./Gönülden tövbe edenlerin günahlarından başı yıkanmışlar gibi arındıklarını bilmiyor mu?). (Toparlı, Argunşah, 2018:119-96-158-172).

İşde uluğladı yâ yâri bérdi anga edeb kıldı **yazğanğa**, ta'zir urdı, edeb uçun urdı **yazuğluğnı** kücey kıldı aning üze işni / azın azın éndi, aşağa éndi bîzâr boldı **yazuğdın**, 'özür étdi **yazmışlarınğa** köçti / ıydı aning tağa edğülükni, kıldı anga edğülükni **azdurdı** anı yoldın yavalattı tævêni (Yüce, 1993:45-68-38). (İşte yüceltti, yazana yardım etti, terbiye için hatasını gösterip azarladı. İşini zorlaştırdı. Azar azar aşağı indi. Hatasından rahatsız oldu. Hatalarından (dolayı) özür diledi. Ona iyilik yaptı. Onu yoldan azdırdı. Deveyi yavaşlattı.).

Yana dunye dâna **yazuğlı** kim bar, eger uçmağka soğsa kimden korkar / koya bérsem bolur işim parişân, yana bolmaz **yazuğsuz tökse-men** kan (Demirci, 2021:413-247) (Dünyada inci tanesi kadar günahlı varsa ve cennete girse kimden korkar? / Bıraksam işim perişan olur. Yine günahsız kan ağlasam olmaz).

İy baba kızıcağunı **azdurur**, nicesi şabr eyledüñ sen bî-karâr / çünki bunlar **yazuğın**ı bildiler, kendülerini hağada buldılar/ eytdi sizde bulunursa ol timin, eytdi **yazuğlu** ola iy emîn (Karahan, 1994:174-278-261). (Ey baba azan yavruna kararsız nice sabreyledin sen, çünkü bunlar günahını bildiler, kendilerini hatada buldular, sizde bu ölçek olursa günahlı olursunuz dedi).

Anı vü nakâşı alup gitdiler, **yazuğlu** kişi bigi gör nitdiler (Dilçin, 2016:562) (Onu ve nakaşı alıp gittiler, Günahlı gibi gör ne ettiler).

Dilerler kim buyruk isdeşü varalar şeytan dapa... Dakı diler div kim **azdura** anları **azmaklık** ırak. Dakı eger karışursanız anlara karındaşlarunuzdur. Dakı Tañrı bilür **azgun işlüyi** eyü işlüden. Dakı bayık viribüdük her bölüğe yalavaç kim tapun Tañrı'ya, dakı sakınun şeytandan- ya butdan ya **azgunluğa okıyıcıdan**. Eger yalan bağlayam anı, benüm üzerimedür **yazuğ eylemegüm**. Dakı getürdi Firavun, dakı ol kim andan ilerüdü, dakı Lüt kavmı köyleri: **yazuğ işi**. Dakı andayuk ayırtlaruz âyetleri: dakı tâ eşkere ola **yazuğ işleyiciler** yolu. Dakı ol kim aza, bayık azar gendü üzere. Dakı **yazuğ götürmeye yazuğ götürici** ayruk **yazuğın**. Pes şunlar, bunlarundur dereceler yüksekler...Şoldur yanudı anun kim **arındı yazuğdan**. Her **döniciye yazuğdan** saklayıcı ya'ni uçmak yakın oldı-; ol kim korkdı Rahman'dan gayıb iken. Pes her kim sadaka eyleye anı ya'ni af eyleye-, ol **yazuğın gidericidir** anun.(Topaloğlu, 2018:43-45-46-436-437).(Şeytana uyanlar onların kardeşleridir. Tanrı iyi olanı bilir. Şeytandan, puttan, azgın işlerden uzak

durun diye peygamber gönderdik. Firavun ve Lut kavmi günahkârdır. Yüksek dereceler günah işlemeyenlerindir. Günahından döneni Tanrı affeder.)).

SONUÇ

Tüm tarihi lehçe sözlükleri ve metinlerinden taradığımız az-/yaz- fiili, Eski Türkçeden günümüze anlamını koruyarak gelen ve aynı kavram alanını karşılayan bir fiildir. Genellikle kabul edilen görüş doğrultusunda yaz- fiilinin, az- fiilinin başında ses türemesi sonucu oluştuğu kanaatindeyim. Çünkü bu sözcükte “y” foneminin anlam ayırt edici bir ses olmadığı açıktır. Zira her ikisinin de “günah işlemek, suç işlemek, hata yapmak, şaşırmak, yoldan çıkmak, sapmak, azmak” gibi anlamları karşılamaları itibarıyla aynı fiil oldukları açıkça görülmektedir.

Eski Türkçe metinlerde bazı türevleriyle karşımıza çıkan bu fiil, Orta Türkçe döneminde pek çok şekilde kullanım sahasını genişletmiştir. Fiilin “az-, azmışrak, azğan, azğanrak, azmak, azak, azaklık, azdur-, azdurgu, azgır, azguç, azgunrak, azgunluk, azılma-, azıt-, azıtgan, azıtıglı, azıtur-, azuk, yazım, yaztur-, yazuk, yazuksın-” gibi şekilleri tarihi metinlerimizde yaygın olarak yer alır. Ayrıca fiilin; “yazım kıлмаğu, yazuk kaçrú bağışlayu kol, yazuk kaçrú kııl-, yazuk kaçrú kıldaçı bol-, yazuk kaçrú kol-, yazuk kaçrú kıldaçı, yazuk kaçrú tilägüçi, yazuk keçürmek, yazuk kıılmak, yazuk kılgan, yazuk kıılıglı, yazuk örtmek, yazuk örtüglı, yazuk tökmek, yazuk yaraşturmak, yazuk yarlıkağlı, yazuk yüdmek, yazuk yüdüglı, yazuk yüki, yazukdın bizâr kıılmak, yazukça tüşmek, yazukça uğramadaçı, yazuklarını yarlıkamak, yazuklarını yarlıkayu tilâmek, yazukluğ boğunlar, yazukluğlar sonı, yazukluğlar yemi, yazukluğ bolmak” gibi çeşitli şekillerde birleşik fiil gruplarında, isim tamlamalarında, sıfat tamlamalarında, sıfat-fiil gruplarında, isim-fiil gruplarında çeşitli anlamlarda yaygın bir şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Fiilin yaz- biçiminden -uk ekiyle türetilmiş şekli olan “yazuk” sözcüğü, daha çok dinî bir terim olarak Farsça’daki ‘günah’ kelimesinin Türkçe karşılığı olarak kullanılır ve “yazuk kaçrú kıldaçı, yazuk kaçrú tilegüçi, yazuk örtüglilärdä yegräki, yazuk yarlıkağlı, yazuk örtgän” gibi yapılar da Esmâ-i Hüsnâ içinde yer alan Arapça asıllı Et-Tevvab, Eş-Şefi, El-Gafür gibi isimlerin Türkçe karşılığı olarak metinlerde yer alır. Bugün Türkiye Türkçesi yazı dilinde bu sözcüğün y’li biçimlerinden sadece “yazık” ve “yazıksız” kullanılırken, “az-“ ve türevleri daha yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

Kısaltmalar

DLT: Divanü Lûgat-it-Türk

KB: Kutadgu Bilig

AH: Atabetü'l Hakayık

TİEM: Karahanlı Türkçesi Satır-Altı Kur'an Tercümesi Türk ve İslam Eserleri Müzesi

RKT: Karahanlı Türkçesi Satır-Altı Kur'an Tercümesi Rylands Nüshası

Kz. T: Kazak Türkçesi

EUTS: Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü

ETS: Eski Türkçe Sözlük

KTS: Karahanlı Türkçesi Sözlüğü

HATS: Harezmi-Altınordu Türkçesi Sözlüğü

Kıp.TS: Kıpçak Türkçesi Sözlüğü

DBKTS:Doğu ve Batı Kur'an Tercümeleeri Sözlüğü

EATS: Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü

ÇTS: Çağatay Türkçesi Sözlüğü

CC: Codex Cumanicus

DS: Derleme Sözlüğü

TS: Türkçe Sözlük

KBS: Köken Bilgisi Sözlüğü

EDPT: An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish

KAYNAKÇA

Arat, R. R. (2007). *Kutadgu Bilig I Metin*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Arat, R. R. (1979). *Kutadgu Bilig III İndeks*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 47, Seri: IV- Sayı: A 12.

Arat R. R. (2006). *Atabetü'l Hakayık*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aksan, Doğan. *En Eski Türkçe'nin İzlerinde*, Simurg Yayınları, İstanbul 2000.

Argunşah, M., & Güner, G. (2022). *Codex Cumanicus*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ata, A. (2004). *Türkçe İlk Kur'an Tercümesi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ata, A. (2019). *Kıssaşü'l-Enbiyâ Giriş-Metin-Dizin*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aydemir, A. (2012). Türkçede Artzamanlı Sözvarlığı Boyutuyla: 'Yazuk/Yazık' Kelimesi Ve Soydaşları Üzerine, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 101 (201), 129-155.

Alibekiroğlu, S. (2013). Türkçede Ön Seste 'y', *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/1 Winter, p. 685-710.

Bayat, F., & Aliyeva Çınar, M. (2020). *Eski Türkçe Sözlük*. Ötüken Neşriyat.

Bayat, F. (2020). *Orta Türkçe Sözlük*. Ötüken Neşriyat.

Barış Bulduk, T. (2018). Kelime Başında Y Foneminin Düşmesi: Kâbûs-Nâme ve Türkiye Türkçesi Ağzıları Örneği, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:10, Sayı:30, 944-991.

Caferoğlu, A. (1993). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Enderun Yayınları.

Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford At The Clarendon Pres.

Çev: Çakan, A. (2022). *Yusuf Has Hacib Kutadgu Bilig*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Dilçin, C. (2016). *Mes'ud Bin Ahmed Süheyl ü Nevbahar İnceleme- Metin-Sözlük*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.

Demirci, Ü. Ö. (2021). *Kutb'un Husrav u Şîrîni, Giriş, Metin, Tıpkıbasım*. Kesit Yayınları.

Derleme Sözlüğü. (2019). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü I-VI*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Eckmann J. (2004). *Nehcü'l-Feradis I Metin II Tıpkıbasım*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ercilasun, A. B., & Akkoyunlu, Z. (2014). *Dîvânu Lugâti't-Türk*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Eyüboğlu, İ. Z. (1995). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. Sosyal Yayınlar.

Ergin, M. (2011). *Orhun Abideleri*. Boğaziçi Yayınları.

Gabain, A. V. (1988). *Eski Türkçenin Grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gülensoy, T. (2018). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. Bilge Kültür Sanat.

- Gulcalı, Z. (2015). *Eski Uygurca Altun Yaruk Sudur'dan "Aç Bars" Hikayesi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hamilton, J. R. (2020). *Prens Kalyanamkara Papamkara Hikayesi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karahan, L. (1994). *Kıssa-i Yusuf Yusuf u Züleyha*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kanar, M. (2018). *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*. Say Yayınları.
- Kaya, C. (2021). *Uygurca Altun Yaruk*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Nişanyan, S. (2018). *Nişanyan Sözlük Çağdaş Türkçenin Etimolojisi*. Liber Yayınları.
- Nişanyan, S. (2003). *Sözlerin Soyağacı Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*. Adam Yayınları.
- Özönder, S. B. (1998). *Üç İtigsizler*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Orkun, H. N. (2019). *Eski Türk Yazıtları*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Sevinçli, V. (2017). 'Y' Ünsüzü Ve İşlevleri, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (38), 45-56.
- Tekin, Ş. (2019). *Uygurca Metinler II Maytrisimit*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, Ş. (2001). *İstikakçının Köşesi Türk Dilinde Kelimelerin ve Eklerin Hayatı Üzerine Denemeler*. Simurg Yayınları.
- Topaloğlu, A. (2018). *XIV. Yüzyılın Ortalarında Yapılmış Satırarası Kur'an Tercümesi 2 Sözlük*. Dergâh Yayınları.
- Şirin, H. (2016). *Eski Türk Yazıtları*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Şirin, H. (2022). *Kültigin Yazıtı Notlar*. Bilge Kültür Sanat.
- Toparlı, R., & Argunşah, M. (2018). *Mu'înü'l- Mürîd*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Toparlı, R., & Vural, H., & Karaatlı, R. (2019). *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tietze, A. (2019). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati Dokuzuncu Cilt Y-Z*. Türkiye Bilimler Akademisi.
- Tietze, A. (2016). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati Birinci Cilt A-B*. Türkiye Bilimler Akademisi.
- Türkçe Sözlük. (2005). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ünlü, S. (2012). *Karahanlı Türkçesi Sözlüğü*. Eğitim Yayınevi.
- Ünlü, S. (2012). *Harezmi Altınordu Türkçesi Sözlüğü*, Eğitim Yayınevi.
- Ünlü, S. (2013). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*. Eğitim Yayınevi.
- Ünlü, S. (2012). *Doğu ve Batı Türkçesi Kur'an Tercüme Sözlüğü*. Eğitim Yayınevi.
- Yüce, N. (1993). *Mukaddimetü'l-Edeb*. Türk Dil Kurumu Yayınları.